

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, сільське господарство як галузь не втрачає свого стратегічного значення для держави. Розвиток агропромислового комплексу потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити продовольчу безпеку держави, конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва та зростання експортного потенціалу.

Специфічні ризики агросфери, мораторій на продаж землі, недоліки діючої практики страхового захисту сільськогосподарської діяльності негативно впливають на відносини з приводу кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Значна їх частина вичерпала можливості самофінансування і функціонує в умовах постійного дефіциту фінансових ресурсів, а відтак не може забезпечити власними коштами організацію виробництва конкурентоспроможної продукції.

З огляду на це, в Україні необхідно виробити дієвий механізм забезпечення фінансовими ресурсами агропромислового комплексу, який дав би змогу вирішити ряд проблем у цій сфері, а також посилив би роль та значимість кредитної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва. Саме тому роль кредиту у розвитку агропромислового комплексу України постійно зростає.

Кредитування суб'єктів господарювання як одна із фундаментальних складових діяльності банківських та небанківських фінансово-кредитних установ є важливим джерелом отримання додаткових фінансових ресурсів для підприємств агропромислового комплексу та слугує підґрунтям для досягнення неперервності процесу відтворення й розвитку сільськогосподарської діяльності, оскільки від спроможності цих установ забезпечувати потреби суб'єктів аграрної сфери в необхідних кредитних ресурсах залежить підвищення результативності галузі. Відповідно, кредити в умовах обмеженості власних ресурсів для фінансування сільськогосподарської діяльності мають стати одним із потужних важелів впливу на ефективний розвиток вітчизняного агропромислового комплексу. Поєднання власних внутрішніх коштів, ресурсів банківських та небанківських фінансово-кредитних установ за умов державної підтримки сільського господарства має забезпечити подальший розвиток бізнес-процесів у цій галузі.

Дослідження проблеми та вивчення питань кредитного забезпечення розвитку сільського господарства сьогодні набуває особливої актуальності. Теоретичним і практичним аспектам кредитного забезпечення присвятили значну кількість праць провідні вітчизняні і зарубіжні дослідники, серед них: В. Алексійчук, С. Башлай, В. Горемикін, Я. Гончарук, О. Гудзь, М. Вашик, М. Дем'яненко, В. Зіновчук, С. Колотуха, А. Кудінов, О. Лаврушин, Б. Луців, М. Малік, А. Мороз, О. Непочатенко, Н. Прокопенко, М. Савлук, А. Сомик, Ю. Тодосійчук, М. Туган-Барановський, О. Чайнов та ін.

Однак багато проблем теоретичного та практичного характеру у цій сфері залишаються невирішеними, що зумовлює потребу в проведенні додаткових наукових пошуків щодо удосконалення кредитного забезпечення розвитку сільського господарства. Все вищевикладене зумовило вибір теми дослідження, її актуальність, значимість та практичну спрямованість.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертація виконана згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри банківського менеджменту та обліку Тернопільського національного економічного університету за темою “Дослідження потенціалу банків та їх вплив на економіку регіонів” (державний реєстраційний номер 0107U012108). Особистий внесок автора у виконанні зазначеної теми полягає у здійсненні наукових розробок щодо удосконалення кредитного забезпечення сільського господарства на сучасному етапі його реформування.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення кредитного забезпечення сільського господарства в Україні.

Відповідно, для досягнення поставленої мети в роботі було визначено сукупність основних завдань, спрямованих на її досягнення:

- дослідити теоретичні засади сутності кредиту та особливості розвитку кредитних відносин у сільському господарстві;
- виокремити та обґрунтувати сутність поняття “кредитне забезпечення сільського господарства” шляхом експлікації його гносеологічних складових;
- проаналізувати сучасний стан кредитного забезпечення сільського господарства в Україні;
- визначити сучасну практику банківського та небанківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників;
- запропонувати напрями удосконалення мікрокредитування фермерів за схемою “позикових кіл”;
- виробити пропозиції щодо побудови багатоджерельної моделі кредитування сільськогосподарських товаровиробників;
- розробити економіко-математичну модель визначення оптимальних обсягів попиту сільськогосподарських товаровиробників на кредитні кошти;
- сформулювати рекомендації щодо імплементації зарубіжних моделей кредитування сільського господарства у вітчизняну практику;
- обґрунтувати напрями модернізації системи кредитного забезпечення розвитку сільського господарства в сучасних умовах.

**Об'єктом дослідження** є процес кредитного забезпечення сільського господарства в Україні.

**Предметом дослідження** є теоретичні та практичні засади кредитного забезпечення розвитку сільського господарства в Україні.

**Методи дослідження.** У процесі виконання дисертаційної роботи використовувалися загальнонаукові прийоми і методи економічних досліджень. Теоретико-методологічним аспектом дослідження є аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних економістів із питань кредитного забезпечення сільського господарства. Під час вивчення особливостей і тенденцій організації кредитних взаємовідносин банківських та небанківських фінансово-кредитних установ з сільськогосподарськими підприємствами-позичальниками використано методи аналізу, синтезу та вибірки. Комплексний аналіз моніторингу стану та джерел кредитного забезпечення розвитку сільського господарства проведено за допомогою

розрахунково-аналітичного, економіко-статистичного, системно-структурного методів. Економіко-математичний метод застосовано при апробації моделі визначення потреби сільськогосподарських підприємств у кредитних коштах. Для обґрунтування теоретичних положень та висновків застосовувалися абстрактно-логічний та діалектичний методи аналізу. Також у дисертаційній роботі застосовано прийомом графічного відображення результатів, класифікації та групування.

**Інформаційною базою дослідження** є законодавчі і нормативно-правові акти, що регулюють процес кредитного забезпечення суб'єктів сільського господарства, статистичні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, Департаменту агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації, матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів з досліджуваної проблематики, публікації в періодичних виданнях, інформаційні ресурси глобальної мережі Internet.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в теоретичному обґрунтуванні і практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з кредитним забезпеченням розвитку сільського господарства та науковому аргументуванні напрямів його вдосконалення в сучасних умовах. У процесі дослідження були отримані такі наукові результати:

*удосконалено:*

- концептуальні підходи до побудови багатоджерельної моделі кредитування сільськогосподарських товаровиробників, що дасть можливість стабільно отримувати різні види фінансово-кредитної підтримки з боку держави, банківських та небанківських фінансово-кредитних установ, а також підвищити рівень доступності означених ресурсів. Такий підхід, на відміну від існуючих, акцентує увагу не лише на заходах щодо задоволення кредитних потреб сільськогосподарських товаровиробників, а й актуалізує участь держави у цих процесах;

- методичні підходи до мікрокредитування фермерів за схемою “позикових кіл”, згідно з якими запропоновано формування членами кредитної спілки за допомогою “кредитної кругової поруки” коштів для задоволення потреб учасників кооперативу, що дасть змогу розподілити відповідальність за одержані кредити кожним учасником “позикового кола” завдяки тристороннім відносинам “кредитор – група – позичальник”. Таке об'єднання надає кредитній спілці достатні гарантії повернення позичених коштів;

- теоретико-методичні засади щодо формування сприятливого інституціонального середовища для активізації процесів розвитку малих форм підприємництва на сільських територіях з метою вироблення механізмів адаптації цього середовища до вимог та потреб суб'єктів господарювання;

*набули подальшого розвитку:*

- трактування поняття “кредитне забезпечення сільського господарства”, під яким слід розуміти поєднання системи заходів банківських та небанківських фінансово-кредитних установ і держави, спрямованих на створення умов для розширеного відтворення в середовищі кліматичних, сезонних, цінових, курсових та

інших ризиків для стабільного функціонування фінансів сільськогосподарських товаровиробників. На відміну від існуючих понять, які мають більш загальне трактування, цей термін конкретизує джерела розривів у грошових потоках аграрних підприємств та специфічні ризики їх діяльності;

– методичні підходи до визначення потреби сільськогосподарських товаровиробників у кредитних коштах за допомогою апробованої економіко-математичної моделі. Перевагами запропонованої моделі, порівняно з існуючими моделями кредитного забезпечення, є врахування сезонності та специфіки сільськогосподарського виробництва при кредитуванні суб'єктів господарювання.

**Практичне значення одержаних результатів.** Практична значимість результатів дисертаційної роботи полягає у розробці науково обґрунтованих положень, доведених до рівня практичних рекомендацій, які спрямовані на удосконалення кредитного забезпечення розвитку сільського господарства в Україні.

Основні положення, викладені в дисертації, впроваджені в діяльність Департаменту агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 01-942/4.5 від 28.05.2013 р.), ПАТ “ФОРУМ” (довідка № 25/3.6/3504 від 28.11.2012 р.), Третього відділення кредитної спілки “Довіра”, м. Чортків (довідка № 06/ТВ від 18.09.2012 р.), ПрАТ Плодорозсадник “Скала-Подільський” (довідка № 36-212/9-10 від 24.10.2012 р.), а також використані у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін “Інвестиційне кредитування”, “Кредитно-комерційна діяльність банку” та “Банківські ризики і регулювання банківської діяльності” (довідка № 126-04/1841 від 18.06.2013 р.).

**Особистий внесок здобувача.** Дисертаційна робота є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням. Усі наукові результати, що містяться в роботі, отримані автором самостійно. У них за темою дисертації розроблено комплекс рекомендацій з удосконалення кредитного забезпечення розвитку сільського господарства.

**Апробація результатів дисертації.** Результати дисертаційної роботи доповідалися і обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: “Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика” (м. Тернопіль-Чортків, 2009 р.), “Перспективные инновации в науке, образовании, производстве и транспорте 2011” (м. Одеса, 2011 р.), “Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації” (м. Тернопіль-Чортків, 2012 р.), “Сучасні проблеми економіки: нові погляди науковців” (м. Дніпропетровськ, 2012 р.), “Маркетингове управління конкурентоспроможністю” (м. Дніпропетровськ, 2012 р.), “Наукові засади економічного зростання країни” (м. Хмельницький, 2012 р.), “Nauki. Teoria i praktyka” (м. Познань, 2012 р.), “Економічні підсумки 2012 року: досягнення та перспективи” (м. Сімферополь, 2012 р.), “Теорія і практика раціонального використання ресурсного потенціалу країни” (м. Чернівці, 2012 р.), “Економіка сьогодення: актуальні питання та інноваційні аспекти” (м. Київ, 2013 р.), “Економіка України в умовах сучасних трансформацій” (м. Тернопіль-Чортків, 2014 р.).

**Наукові публікації.** Основні положення і результати дослідження опубліковані у 25 наукових працях загальним обсягом 6,41 д. а., з них 13 публікацій – у наукових фахових виданнях України (загальний обсяг 4,42 д. а.), 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави (Росія) (загальний обсяг 0,33 д. а.) та 11 публікацій – за матеріалами всеукраїнських і міжнародних конференцій (загальний обсяг 1,66 д. а.).

**Структура та обсяг роботи.** Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 247 сторінок комп'ютерного тексту. Дисертація містить 51 таблицю, 38 рисунків та 5 додатків на 5 сторінках. Список використаних джерел налічує 203 найменування на 19 сторінках.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “**Теоретичні засади кредитного забезпечення розвитку сільського господарства**” обґрунтовано сутність кредиту та визначено особливості кредитних відносин у сільському господарстві, узагальнено науково-теоретичні і методичні засади кредитного забезпечення сільського господарства, узагальнено сучасні теоретичні підходи до кредитної системи обслуговування аграрного сектору економіки України.

У дисертації зазначено, що ринкові перетворення, які відбуваються в економіці нашої країни, здійснюють безпосередній вплив на її розвиток та позначаються на кредитному забезпеченні сільського господарства. Водночас виявлено ряд проблем, котрі супроводжують сільськогосподарську діяльність у сучасних умовах функціонування економіки. У роботі обґрунтовано, що однією з важливих проблем є проблема нестачі та обмеженого доступу до фінансових ресурсів, вирішення якої вимагає відповідної державної політики, спрямованої на підвищення платоспроможності та рентабельності сільськогосподарських підприємств.

Констатовано, що тенденції розвитку кредитних операцій банківської та небанківської систем свідчать про недостатній обсяг залучених коштів в економіку аграрної галузі. Таким чином, для забезпечення швидких темпів зростання обсягів продукції аграрного сектору економіки України необхідно посилити взаємодію банківських та небанківських фінансово-кредитних установ із підприємствами сільського господарства в контексті формування їхніх ресурсів для задоволення виробничих потреб. Серед багатьох напрямків економічної науки, які всебічно досліджують економічну діяльність, особливе місце належить теорії інституціоналізму, апарат якої дозволив виявити феномен неокредитування аграрного сектору через значні трансакційні витрати моніторингу якості позичальників, порушення симетрії в стосунках між позичальником та кредитором, обмежені можливості ефективно застосувати інструмент застави.

Необхідність належного теоретичного обґрунтування процесу кредитування з точки зору ролі банківських та небанківських фінансово-кредитних установ для сільськогосподарської діяльності зумовила об'єктивну потребу у визначенні самого

поняття “кредитне забезпечення сільського господарства”. Узагальнюючи теоретичний доробок представників економічної теорії щодо кредитного забезпечення сільського господарства, наголошено, що досліджувана проблематика перебуває тривалий час у полі зору науковців.

На теоретичному рівні доведено, що з точки зору створення сприятливих передумов для неперервного відтворювального процесу та розвитку сільськогосподарської діяльності в реальному секторі економіки вагоме місце відводиться кредитному забезпеченню виробничого процесу. Це вказує на те, що суттєвим важелем впливу, котрий здатний в умовах недостатності власних коштів створити основу для активного розвитку сільського господарства, є саме робота банківської та небанківської фінансово-кредитної систем.

Згідно зі статистичними даними, частка кредитів, наданих аграрним підприємствам, у загальному кредитному портфелі банків у 2013 р. становила лише 6%. Цей показник є значно нижчим за питому вагу аграрного виробництва в загальному обсязі ВВП країни (12%). На нашу думку, така структура кредитного портфеля банків свідчить про розрив між інтересами вітчизняних банків і потребами в кредитному забезпеченні сільського господарства.

Проведене дослідження дало можливість визначити інфраструктуру кредитного забезпечення сільського господарства, до якої належать: банки, кредитні спілки, лізингові компанії, страхові компанії.

У роботі обґрунтовано, що вагома роль у забезпеченні сільськогосподарських підприємств необхідними грошовими ресурсами в умовах недостатності власних коштів відводиться банкам як основним фінансовим посередникам. Ефективне вирішення цієї суперечності можливе за допомогою банківського кредиту, що приводить до перерозподілу капіталу між різними підприємствами та галузями економіки.

У рамках дослідження встановлено, що від ефективного використання залучених коштів залежить зростання обсягів виробництва, прибутковості суб'єктів господарювання, а відтак темпи економічного розвитку вітчизняного виробництва. Особливої актуальності набуває удосконалення взаємовідносин банківських та небанківських фінансово-кредитних установ з сільськогосподарськими підприємствами-позичальниками, які мають охоплювати такі напрями: оптимізацію відсоткової політики, створення правового поля організації кредитних взаємовідносин, диверсифікації доступу суб'єктів сільськогосподарської діяльності до кредитних коштів.

З'ясовано, що кредитне забезпечення сільського господарства має відповідний класифікатор, за яким здійснюється характеристика його складових. Зокрема, акцентовано увагу на такій класифікаційній ознаці кредитів, як режим кредитування (ординарні, пільгові), що сприяє чіткішому розумінню особливостей та специфіки кредитного забезпечення сільського господарства. Результати дослідження діючої практики кредитного забезпечення розвитку сільського господарства переконують, що, з огляду на підвищену кредитомісткість галузі, надання їй кредитів має здійснюватися на пільгових умовах.

Особливу увагу в роботі приділено специфічним особливостям сільського господарства, які впливають на режим його кредитного забезпечення: сезонність сільськогосподарського виробництва, використання землі як основного засобу виробництва, часовий лаг між вкладанням коштів і їх поверненням після реалізації продукції, висока капіталомісткість та порівняно незначна прибутковість. Кредитні відносини в сільському господарстві ґрунтуються на тих самих засадах, що й в інших секторах економіки, але водночас їм властиві суттєві особливості, врахування яких у процесі їх організації є важливою передумовою розвитку сільського господарства та вирішення проблеми її кредитного забезпечення. Відповідно, потреба в отриманні кредиту виникає практично у кожного сільськогосподарського підприємства.

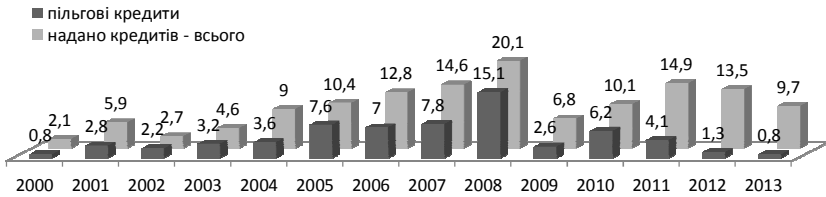
Проведене дослідження дало можливість висунути гіпотезу, що держава має створити сприятливі умови для функціонування фінансових інститутів, сформувати ефективне інституціональне середовище і розвивати механізми їх стійкого розвитку. Вагому роль у вирішенні цієї проблеми відведено сільськогосподарським кредитним кооперативам.

Аналіз досвіду світової і вітчизняної практики свідчить про те, що найбільш прийнятним способом вирішення проблем фінансування малих форм господарювання в сільському господарстві є створення сільськогосподарських кредитних кооперативів. Розвиток системи сільськогосподарської кредитної кооперації дає позитивні ефекти одночасно в декількох площинах. По-перше, для сільського бізнесу – це доступ до позикових коштів на більш вигідних умовах, ніж у банках; по-друге, для сільського населення – це створення нових робочих місць, можливість здійснювати заощадження на вигідних умовах, можливість участі в управлінні кредитним кооперативом; по-третє, для органів державної влади і місцевого самоврядування – це мобілізація внутрішніх ресурсів для вирішення місцевих проблем, створення додаткових джерел для поповнення місцевого бюджету.

Встановлено, що кредитні спілки, як одне з джерел фінансування малих форм господарювання, є самостійним сегментом на ринку кредитних ресурсів, що мають своїх користувачів. Надаючи послуги мікрофінансування для цього сектору, кредитна спілка виступає як важливий інструмент вирішення широкого кола фінансових і соціальних проблем. Вибір моделі сільськогосподарської кредитної кооперації і її формування на сучасному етапі доцільно здійснювати з урахуванням досвіду її функціонування та тенденцій, що відбуваються у світовій практиці кооперативного руху.

У другому розділі **“Практика кредитного забезпечення розвитку сільського господарства України”** здійснено моніторинг стану та джерел кредитування розвитку сільського господарства; проведено оцінку кредитування агропромислового комплексу; проаналізовано державну підтримку кредитного забезпечення сільського господарства України.

У дисертаційній роботі доведено, що банківські кредити є одним із основних джерел забезпечення ресурсами сільськогосподарської галузі. Результати проведеного аналізу кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств підтверджують наявність як позитивних, так і негативних тенденцій їхнього розвитку (рис. 1).



**Рис. 1. Динаміка кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств України у 2000–2013 рр., млрд. грн. \***

\*Складено автором на основі даних Міністерства аграрної політики та продовольства України

В результаті аналізу кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств України можна виділити два періоди: період до фінансової кризи – з 2000 по 2008 рр., коли зросли обсяги наданих кредитів, і післякризовий період – з 2009 по 2013 рр., коли обсяги наданих кредитів зменшилися. Встановлено, що впродовж 2000–2008 рр. спостерігалась тенденція до нарощування обсягів кредитування (у 2008 р. кредитів надано у 9,5 разу більше, ніж у 2000 р.).

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що чинниками, які впливали на кредитне забезпечення вітчизняних сільськогосподарських підприємств у докризовий період, були: швидке зростання цін на аграрну продукцію на глобальних ринках, зниження спредів за запозиченнями вітчизняних банків, реалокція внутрішніх капіталів у напрямку аграрного сектору, посилення концентрації аграрного виробництва.

Протягом 2010 р. сільськогосподарські підприємства залучили кредити загальним обсягом 10,1 млрд. грн., серед цих коштів короткострокові (до 12 місяців) кредити становили 7 млрд. грн., або 70% усіх кредитів, середньострокові (до 36 місяців) – 1,4 млрд. грн. (13%), довгострокові (до 60 місяців) – 1,7 млрд. грн. (17%). У 2011 р. кредити залучили 2668 сільськогосподарських підприємств, крім того, спостерігалися помітні позитивні зрушення в обсягах кредитування. У 2012 р. сільськогосподарськими підприємствами було отримано кредитів на суму 13,5 млрд. грн., що на 9,4% менше порівняно з відповідним періодом 2011 р., тобто обсяг наданих кредитів зменшився на 1,4 млрд. грн. У 2013 р. сільськогосподарські підприємства України отримали кредитів на загальну суму 9,7 млрд. грн., з них 0,8 млрд. грн. – пільгових.

Кризовий період 2008–2009 рр. зумовив появу додаткових негативних чинників, які спричинили суттєве зменшення обсягів залучених кредитів. Надання кредитних ресурсів у післякризовий період обумовлюється такими чинниками: висока вартість кредитів та складність умов їх залучення, висока вартість матеріальних ресурсів та енергоносіїв, відсутність забезпечення мінімальної гарантованої ціни агропромислової продукції, заставних операцій, компенсацій, а також відсутність стимулюючої системи фінансової підтримки товаровиробників.

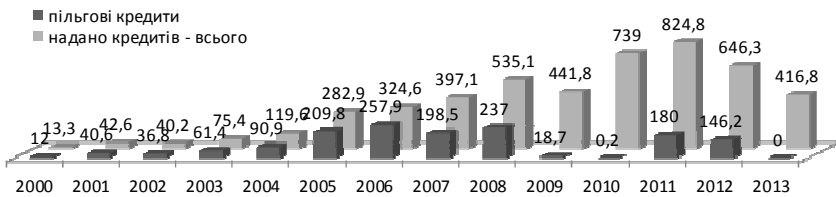


У роботі зазначено, що кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств на пільгових умовах є одним із напрямів державної підтримки, яка стала вагомим компонентом вітчизняної системи кредитного забезпечення розвитку сільського господарства. Кредитне забезпечення сільськогосподарської галузі суттєво залежить від суми коштів, виділених з державного бюджету, які спрямовуються на програму здешевлення вартості кредитних ресурсів. Від обсягу коштів, які передбачені державним бюджетом на пільгове кредитування, істотно залежить сам обсяг пільгового кредитування, тобто спостерігається між ними лінійна залежність.

З'ясовано, що в Україні впродовж 2000–2013 рр. функціонування пільгового режиму кредитування сільськогосподарських підприємств характеризувалося нестабільним характером державної підтримки. У 2005–2008 рр. частка пільгових кредитів становила 73–75% у їх загальному обсязі. Починаючи з 2009 р., вона зменшувалась і у 2012 р. становила лише 9,6%. Протягом 2000–2008 рр. обсяги пільгового кредитування зросли майже у 19 разів. Найбільше зростання пільгового кредитування спостерігалось у 2008 р. і становило 15,1 млрд. грн. У 2010 р. банками України було надано 10,1 млрд. грн. кредитів аграрним підприємствам, з них 6,2 млрд. грн. належало до програми пільгового кредитування.

Результати аналізу діючої практики кредитного забезпечення розвитку сільського господарства Тернопільської області свідчать, що найбільшими кредиторами, які активно співпрацюють з агропромисловими підприємствами області, були такі банки: ПАТ “Райффайзен Банк Аваль”, ПАТ КБ “Хрещатик”, ПАТ “Креді Агріколь банк”.

Динаміка кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств Тернопільської області представлена на рис. 2.



**Рис. 2. Динаміка кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств Тернопільської області у 2000–2013 рр., млн. грн. \***

\*Складено автором на основі даних Департаменту агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації

З'ясовано, що кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств Тернопільської області характеризується нестабільною динамікою. Обсяги банківських кредитів таким підприємствам у 2011 р. зросли більше ніж у 2 рази – до

824,8 млн. грн. (порівняно з 2009 р.). У 2013 р. сільськогосподарські підприємства Тернопільської області залучили 416,8 млн. грн., що на 229,5 млн. грн. менше, ніж у 2012 р. У 2011 р. частка пільгових кредитів складала 21,8% у їх загальному обсязі.

Сучасний етап розвитку кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з вітчизняними банками характеризується тенденцією до зростання вартості кредиту. Так, у 2009 р. спостерігалось зростання відсоткових ставок за залученими кредитами. У 2011 р. відбулося очікуване падіння ставок за кредитами комерційних банків (19%) порівняно з 2010 р. (25%). Розмір відшкодування відсоткових ставок з бюджету держави найнижчим був у 2007 р. і становив 9%, у 2010–2011 рр. він не змінювався і дорівнював 15,5%.

У роботі обґрунтовано, що механізм часткової компенсації (кредитна ставка) потребує удосконалення. Показником, який відображає державну підтримку щодо здешевлення вартості кредитів для сільськогосподарських підприємств, є реальна кредитна ставка, тобто та вартість, яку безпосередньо сплачує позичальник за користування кредитними коштами. Вона розраховується, як різниця між відсотковою ставкою, що склалася на кредитному ринку, і часткою, яка відшкодовується з бюджету державою. Протягом 2001–2013 рр. розмір компенсації відсоткових ставок банків за надані кредити аграрним підприємствам демонстрував тенденцію до зростання (у 2001 р. вона становила 14%, а в 2011 р. – 15,5%).

Дослідження практики кредитного забезпечення підприємств агропромислового комплексу довели, що вона характеризується недостатніми обсягами залучених ресурсів на загальних та пільгових умовах, високим рівнем відсоткових ставок за надані кредитні ресурси, незадовільною строковою структурою.

Теоретичні дослідження й аналіз системи забезпечення суб'єктів малого підприємництва кредитними ресурсами показали, що на сучасному етапі економічного розвитку в Україні відсутня адекватна галузева кредитна політика банків, орієнтована на потреби і можливості малого агробізнесу. В умовах видачі кредитів суб'єкти малого підприємництва прирівняні до суб'єктів інших галузей економіки, не враховуються специфічні особливості їх функціонування. Крім того, вони в питаннях кредитного забезпечення поставлені в один ряд з крупними сільськогосподарськими підприємствами, що володіють більшою нормою рентабельності і запасом фінансової міцності.

У третьому розділі **“Напрями удосконалення кредитного забезпечення сільського господарства”** окреслено напрями вдосконалення системи кредитного забезпечення розвитку сільського господарства; досліджено формування дієвої системи сільськогосподарської кредитної кооперації; здійснено економіко-математичне моделювання процесу кредитування сільськогосподарського виробництва; розроблено пропозиції щодо імплементації моделей кредитування сільського господарства в умовах поглиблення інтеграційних економічних процесів.

У контексті вирішення проблеми кредитного обслуговування сільської місцевості запропоновано побудову системи сільськогосподарської кредитної кооперації, яка має формуватися “знизу догори” та складатися з мережі кредитних спілок та кредитних кооперативів, регіональних та центрального кооперативних банків. Основним призначенням першого рівня є кредитування членів кредитних

спілок на взаємовигідних засадах, другого – фінансове забезпечення ефективного функціонування низових кооперативів, третього – загальна координація діяльності інститутів кредитних кооперативів.

У дисертації розроблено механізм кредитування фермерів та дрібних господарств кредитними спілками за схемою “позикових кіл” (“кредитної кругової поруки”). Суть “кредитної кругової поруки” полягає в тому, що члени кредитної спілки формують так зване “позикове коло” за умови, що учасники “позикового кола” добре обізнані один з одним і беруть на себе відповідальність за одержані кредити кожним членом “позикового кола”. Відповідатимуть вони перед кредитною спілкою власним майном (матеріально), а перед своїми колегами нестимуть ще й моральну відповідальність (морально). Відповідно, в системі “позикового кола” виникатимуть тристоронні відносини “кредитор – група – позичальник”, замінюючи двосторонні відносини “кредитор – позичальник”. Дрібні фермерські господарства, які не мають ліквідного майна, об’єднавшись, стануть міцним та платоспроможним суб’єктом аграрного бізнесу. Таке об’єднання надає кредитній спілці достатні гарантії повернення позичених коштів. У разі виникнення проблеми неповернення кредиту в одного з членів “позикового кола”, інші беруть зобов’язання допомогти йому. Згідно з цією схемою кредитування, ризик розподілятиметься на усіх учасників “позикового кола”.

Встановлено, що дієвий спосіб задоволення потреби сільськогосподарських товаровиробників у кредитних ресурсах можливий за рахунок багатоджерельної моделі надання кредитів (рис. 3).

Запропонована модель враховує особливості розвитку сільського господарства й об’єднує сільськогосподарських товаровиробників, вітчизняні банки, Державний земельний іпотечний банк, гарантійні і заставні фонди за активної підтримки органів державної влади. Це дасть змогу кожному сільськогосподарському товаровиробнику стабільно отримувати різні види фінансової підтримки з боку держави, використовувати тимчасово вільні кошти одних суб’єктів для задоволення фінансово-господарських потреб інших.

У роботі визначено потребу в кредитному забезпеченні сільськогосподарського підприємства методом економіко-математичного моделювання. Для цього запропоновано та апробовано економіко-математичну модель обчислення розміру кредиту  $K$  на період  $t$  років:

$$K = (\alpha \delta \sum_{i=1}^n x_i (\beta_i + \Delta_i) - D)(1 + \omega - k)^t, \quad (1)$$

де:

$\alpha$  – коефіцієнт сезонності;

$\delta$  – інтегрований коефіцієнт ризику;

$\beta_i$  – коефіцієнт ризику для  $i$ -го виду продукції;

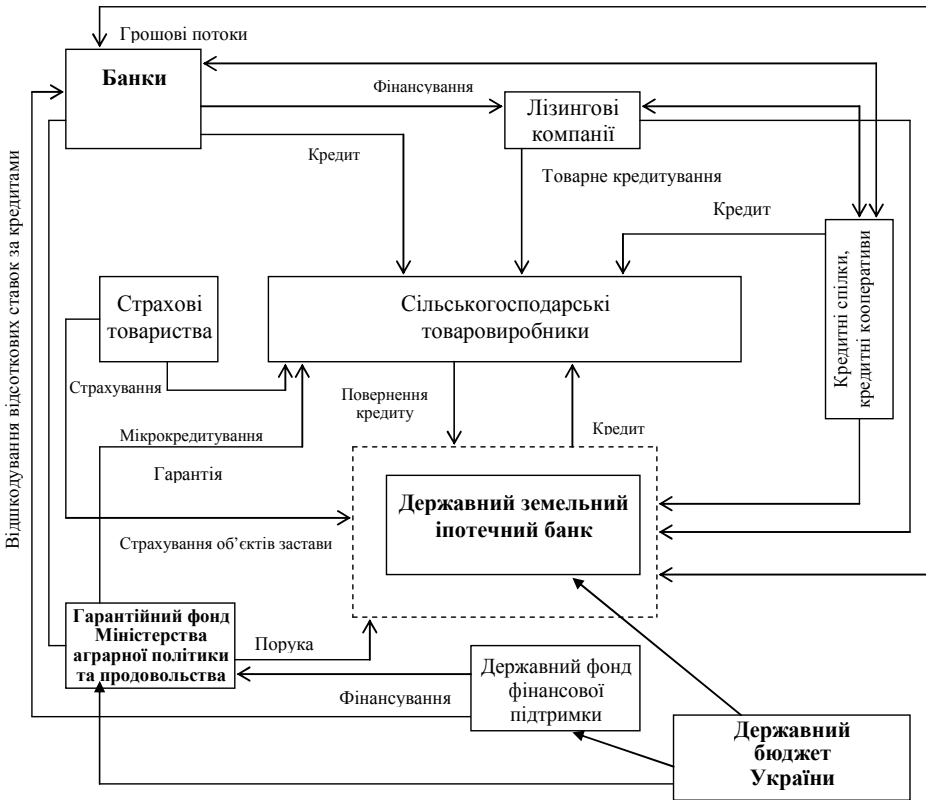
$\Delta_i$  – коефіцієнт лага для  $i$ -го виду продукції;

$x_i$  – потреба у коштах для  $i$ -го виду продукції;

$t$  – термін надання кредиту;

$k$  – компенсаційна ставка за кредитом;

$w$  – відсоткова ставка за кредитом;  
 $D$  – сукупний дохід на початок року.



**Рис. 3. Багатоджерельна модель надання кредитів сільськогосподарським товаровиробникам**

Змінні моделі  $x_1, x_2, \dots, x_n$  визначають сукупну потребу на виробництво  $i$ -го найменування та обробіток земельних угідь під  $i$ -тим найменуванням і задовольняють умову невід'ємності, тобто систему обмежень:

$$x_i \geq 0, i = \overline{1, n}. \quad (2)$$

Сукупна фінансова потреба  $x_i$  на 1 га площі включає в себе: витрати на оплату праці  $x_{iа}$ ; відрахування на соціальні заходи  $x_{iб}$ ; насіння  $x_{iв}$ ; мінеральні добрива  $x_{iг}$ ; паливо і мастильні матеріали  $x_{iд}$ ; електроенергія  $x_{iе}$ ; запасні частини  $x_{iє}$ ; оплату робіт і послуг, що виконані сторонніми організаціями (оранка, обмолот)  $x_{iж}$ ; інші операційні витрати (в т. ч. орендна плата за земельні частки).

Дохід  $D$  від виробництва  $d_i$  певної одиниці продукції із виробничої програми залежить від часу та передбачає такі умови:

$$d_i(t) \rightarrow \begin{cases} < 0, \text{ для } t = t_0 \\ = 0, \text{ для } t = t_{1-m} \\ > 0, \text{ для } t > t_m \end{cases} \quad (3)$$

де:

–  $t_0$  – період вкладення коштів у виробництво,  $t_m$  – період отримання прибутку:

$t_m = t_0 + \Delta$ , де  $\Delta$  – часовий лаг, який визначається сезонністю сільськогосподарського виробництва. На основі апробації моделі для ефективної діяльності сільськогосподарського підприємства ПрАТ Плодорозсадник “Скала-Подільський” в умовах сезонності та ризику визначено розмір мінімальної потреби кредиту, яка становить 500 тис. грн.

Оцінка досвіду кредитного забезпечення сільського господарства окремих країн світу дає змогу зробити висновок про можливість його імплементації у вітчизняні реалії. Обґрунтовано доцільність взяття до уваги досвіду, що практикується в США, Канаді і Франції (у частині використання як прямої підтримки фермерів за рахунок державних коштів, так й існування різноманітних форм спільного державного та приватного фінансування), а також Великобританії, де кредитна політика у сільському господарстві здійснюється за допомогою перманентного кредиту – банк і фермер щорічно домовляються про відсоткову ставку, обсяги кредиту залежно від фінансового стану фермера.

Узагальнення зарубіжного досвіду і його імплементація щодо розвитку спеціалізованих кредитних установ, удосконалення пільгового режиму кредитування в контексті способів погашення кредиту, умов його видачі, узгодження терміну погашення кредиту залежно від функціональної спрямованості позики і галузевої приналежності позичальника (рослинництво або тваринництво) дадуть змогу розробити дієві напрями, цілі і заходи довгострокової стратегії розвитку сільського господарства та сформувати ефективну національну модель його кредитування.

## ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо удосконалення кредитного забезпечення сільського господарства в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки. Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. У результаті аналізу теоретичних засад сутності кредиту та особливостей розвитку кредитних відносин у сільському господарстві доведено, що, по-перше, фінансування сільськогосподарських підприємств характеризується притаманними особливостями, пов’язаними із специфікою розвитку сільського господарства; по-друге, на відміну від підприємств інших секторів економіки, у своєму володінні сільськогосподарські підприємства мають земельні ресурси, які за умови функціонування земельного ринку стануть джерелом залучення довгострокових

кредитів; по-третє, кредитне забезпечення сільського господарства насамперед має бути спрямоване на забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції, що здійснюється за рахунок фінансової підтримки з боку держави та повноти надходження коштів із зовнішніх джерел.

2. На основі систематизації наукових підходів до визначення сутності кредитного забезпечення діяльності суб'єктів господарювання та ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств запропоновано власне визначення терміна “кредитне забезпечення сільського господарства”. В авторському трактуванні цього поняття відображена діяльність банківських та небанківських фінансово-кредитних установ і держави, що спрямована на створення умов для розширеного відтворення в середовищі кліматичних, сезонних, цінових, курсових та інших ризиків для стабільного функціонування фінансів сільськогосподарських товаровиробників. Разом з тим, у визначенні акцентується увага на розриві грошових потоків аграрних підприємств та специфічних ризиках її діяльності.

3. Аналіз та оцінка кредитного забезпечення сільського господарства України сьогодні вказує на недостатній обсяг залучених ресурсів, спрямованих у цей сектор, що є основною причиною незадовільного стану розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств. В умовах економічної невизначеності та фінансової нестабільності, яка зумовлена кризою суспільно-політичних та економічних відносин в Україні, кредитне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств суттєво погіршилося, спостерігалось зростання частки прострочених кредитів у кредитних портфелях банків, зниження платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, уповільнення прибутковості їхньої діяльності. Все це вимагає розробки ефективних заходів, спрямованих на удосконалення кредитного забезпечення сільського господарства, пошуку додаткових можливостей для кредиторів та позичальників, збалансування відносин між усіма учасниками кредитного процесу.

4. Міжнародна та вітчизняна практики банківського і небанківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників свідчать, що вагомим альтернативним банківському кредитуванню є діяльність кредитних кооперативів, кредитних спілок як суб'єктів кредитного процесу. Вони не лише формують сприятливе інституційне середовище, взаємопов'язане з умовами функціонування інших фінансових інститутів, але й сприяють системному розвитку багаторівневої сільськогосподарської кредитної кооперації і формуванню завершеної кооперативної системи кредитування.

5. Визначено особливу роль кредитних кооперативів у кредитному забезпеченні сільського господарства, діяльність яких спрямована на надання послуг своїм пайовикам на взаємовигідній основі, а обслуговування обмеженого кола осіб і субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями кооперативу зумовлюють зниження ризику неповернення позик. Тобто сільськогосподарська кредитна кооперація дає можливість фінансово підтримувати членів кооперативу, оскільки має переваги порівняно з банківськими установами, зокрема: можливість встановлення прийнятної для позичальників відсоткової ставки, спрощений

механізм застави, гнучку систему пролонгації кредиту, стимулювання діяльності позичальників шляхом розробки системи пільг.

6. Обґрунтовано необхідність побудови багатоджерельної моделі надання кредитів сільськогосподарським товаровиробникам, що функціонує на основі принципу альтернативності джерел кредитування. Вона базується також на оптимальному поєднанні діяльності державних, комерційних та кооперативних організацій і установ на кредитному ринку, які забезпечуватимуть достатній рівень кредитних ресурсів для діяльності та розвитку підприємств аграрної сфери економіки. Водночас встановлено доцільність державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що пов'язано з особливістю функціонування сільського господарства. Аргументовано, що у перспективі цій моделі належатиме провідна роль у кредитному забезпеченні сільськогосподарських товаровиробників.

7. Запропоновано впровадження трирівневої системи сільськогосподарської кредитної кооперації, що об'єднує сільськогосподарські кредитні кооперативи, метою яких є створення фондів фінансової взаємодопомоги, гарантій і резервів, що дозволяють найбільш повно задовольняти потреби пайовиків та підвищувати рівень повернення позикових коштів. Оскільки ресурси сільськогосподарських кредитних кооперативів обмежені, то для збільшення їх обсягу кооперативи звертаються за позиками в регіональні кооперативи або кредитуються іншими організаціями. Для вдосконалення механізму взаємовідносин сільськогосподарських кредитних кооперативів запропоновано грошові кошти резервних фондів сільськогосподарського кредитного кооперативу першого рівня передавати в розпорядження сільськогосподарського кредитного кооперативу другого рівня, але на умовах повернення у разі термінової потреби. Це дає змогу сільськогосподарському кредитному кооперативу першого рівня отримати певний дохід від розміщення коштів сільськогосподарської кредитної кооперації.

8. Апробовано економіко-математичну модель визначення потреби сільськогосподарських товаровиробників у кредитних коштах з урахуванням часового лага, коефіцієнта сезонності та ризику. На основі апробованої моделі встановлено, що прогнозне значення частки кредитів для сільськогосподарського підприємства має становити не менше 65% від власних коштів. Основними перевагами запропонованої моделі, порівняно з існуючими моделями визначення кредитного забезпечення суб'єктів господарювання, є максимальне врахування специфіки агропромислового сектору економіки, зокрема сезонності виробництва та властивих галузі ризиків.

9. Зарубіжний досвід кредитного забезпечення аграрного бізнесу визначає доцільність модернізації вітчизняної моделі кредитування, зокрема впровадження елементів американської системи кредитної підтримки фермерства і європейської системи надання іпотечних кредитів. Узагальнення зарубіжного досвіду дало змогу виробити основні підходи та визначити напрями, цілі і заходи довгострокової стратегії формування ефективної вітчизняної моделі кредитного забезпечення розвитку сільського господарства через створення мережі кооперативних банків і

спеціалізованих кредитних установ, а також формування гнучкого пільгового режиму кредитування залежно від функціональної і галузевої спрямованості кредиту.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### *Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:*

1. Сидор Г. В. Розвиток системи іпотечного кредитування / Г. В. Сидор // Інноваційна економіка. – 2007. – № 4 (6). – С. 184–185 (0,20 д. а.).
2. Сидор Г. В. Оцінка кредитного ризику та способи захисту від нього / Г. В. Сидор // Економічний аналіз : зб. наук. праць кафедри економічного аналізу ТНЕУ. – Вип. 2 (18). – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – С. 155–157 (0,21 д. а.).
3. Сидор Г. В. Формування кредитної політики банків при кредитуванні сільськогосподарських підприємств / Г. В. Сидор // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 4. – С. 159–161 (0,26 д. а.).
4. Сидор Г. В. Теорія кредитних відносин в Україні / Г. В. Сидор // Вісник Львівської комерційної академії. – 2009. – Вип. 32. – С. 174–177 (0,31 д. а.).
5. Сидор Г. В. Проблеми кредитування сільськогосподарських підприємств / Г. В. Сидор // Сталій розвиток економіки. – 2011. – № 2 (5). – С. 298–301 (0,36 д. а.).
6. Сидор Г. В. Розвиток аграрного бізнесу в контексті впливу світової фінансово-економічної кризи / Г. В. Сидор // Інноваційна економіка. – 2011. – № 3 (22). – С. 170–172 (0,34 д. а.).
7. Сидор Г. В. Система банківського обслуговування аграрного сектора економіки України / Г. В. Сидор // Сталій розвиток економіки. – 2012. – № 2 (12). – С. 313–315 (0,33 д. а.).
8. Сидор Г. В. Розвиток лізингових відносин в аграрному секторі економіки України / Г. В. Сидор // Інноваційна економіка. – 2012. – № 4 (30). – С. 249–252 (0,35 д. а.).
9. Сидор Г. В. Теоретичні аспекти переосмислення сутності кредиту / Г. В. Сидор // Вісник Української академії банківської справи НБУ. – 2012. – Вип. 36. – С. 258–264 (0,39 д. а.).
10. Сидор Г. В. Кредитні відносини в аграрному секторі економіки України / Г. В. Сидор // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту : зб. наук. праць. Серія: “Економічні науки”. – Вип. II (50). – Чернівці : ЧТЕІ, 2013. – С. 160–164 (0,36 д. а.).
11. Сидор Г. В. Забезпечення сільськогосподарських підприємств Тернопільської області кредитними ресурсами / Г. В. Сидор // Інноваційна економіка. – 2013. – № 5 (43). – С. 260–264 (0,27 д. а.).
12. Сидор Г. В. Практические аспекты обеспечения принципов банковского кредитования [Электронный ресурс] / Г. В. Сидор // Экономика и социум : электронное научно-практическое периодическое издание / Институт управления и социально-экономического развития. – 2013. – Вып. № 2 (7). – Режим доступа : <http://www.iurp.ru> (0,33 д. а.).
13. Сидор Г. В. Бюджетна політика у розвитку фермерства / Г. В. Сидор // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 4 (21). – С. 392–396 (0,42 д. а.).



14. Сидор Г. В. Напрями удосконалення кредитного забезпечення сільського господарства / Г. В. Сидор // Інноваційна економіка. – 2014. – № 3 (52). – С. 269–277 (0,62 д. а.).

### ***Опубліковані праці апробаційного характеру***

15. Сидор Г. В. Принципи банківського кредитування / Г. В. Сидор // Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Тернопіль-Чортків, 12–13 берез. 2009 р.). – Ч. 1. – Тернопіль : Вектор, 2009. – С. 225–227 (0,20 д. а.).

16. Сидор Г. В. Развитие кредитных отношений в аграрном секторе экономики / Г. В. Сидор // Перспективные инновации в науке, образовании, производстве и транспорте 2011 : сб. науч. трудов по матер. Междунар. науч.-практ. конф. – Одесса: Черноморье, 2011. – Т. 12. – С. 22–24 (0,17 д. а.).

17. Сидор Г. В. Перспективи розвитку кредитних спілок в сільській місцевості / Г. В. Сидор // Сучасні проблеми економіки: нові погляди науковців : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Дніпропетровськ, 24–25 лют. 2012 р.). – у 2-х ч. – Ч. 1. – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2012. – С. 57–58 (0,15 д. а.).

18. Сидор Г. В. Проблеми іпотеки сільськогосподарських земель / Г. В. Сидор // Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Тернопіль-Чортків, 26–27 квіт. 2012 р.). – Чортків, 2012. – С. 474–476 (0,15 д. а.).

19. Сидор Г. В. Доцільність і перспективи створення та розвитку державного земельного (іпотечного) банку / Г. В. Сидор // Маркетингове управління конкурентоспроможністю : матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів, (м. Дніпропетровськ, 30 берез. 2012 р.) – Дніпропетровськ, 2012. – С. 269–271 (0,12 д. а.).

20. Сидор Г. В. Основні напрямки вдосконалення механізму кредитування суб'єктів агробізнесу / Г. В. Сидор // Наукові засади економічного зростання країни : матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., проведеної на базі Хмельницького економічного університету, (м. Хмельницький, 20–21 верес. 2012 р.). – Тернопіль : Крок, 2012. – С. 142–145 (0,13 д. а.).

21. Сидор Г. В. Вимоги банків до сільськогосподарських підприємств позичальників / Г. В. Сидор // Nauki. Teoria i praktyka : mater. Miedzynar. nauk.-prakt. conf., (Poznan, 29–31 oct. 2012 r.). – Poznan, 2012. – Str. 100–101 (0,16 д. а.).

22. Сидор Г. В. Функціональний підхід до розуміння сутності кредиту / Г. В. Сидор // Економічні підсумки 2012 року: досягнення та перспективи : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Сімферополь, 1–2 груд. 2012 р.). – Сімферополь : НО “Economics”, 2012. – С.106–108 (0,16 д. а.).

23. Сидор Г. В. Формування дієвої системи кредитної кооперації сільськогосподарського виробництва / Г. В. Сидор // Теорія і практика раціонального використання ресурсного потенціалу країни : матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., проведеної на базі Буковинського державного фінансово-економічного університету, (м. Чернівці, 15–16 листоп. 2012 р.). – Тернопіль : Крок, 2012. – С. 91–95 (0,19 д. а.).

24. Сидор Г. В. Тенденції державної підтримки сільськогосподарських підприємств Тернопільської області / Г. В. Сидор // Економіка сьогодення: актуальні питання та інноваційні аспекти : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 26–27 квіт. 2013 р.) : у 3-х ч. – К. : ГО «Київський економічний науковий центр», 2013. – Ч. 1. – С. 101–103 (0,11 д. а.).

25. Сидор Г. В. Фінансовий лізинг як альтернативний напрям підтримки аграрної сфери Тернопільської області / Г. В. Сидор // Економіка України в умовах сучасних трансформацій : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Тернопіль-Чортків, 3 квіт. 2014 р.). – Чортків, 2014. – С. 207–210 (0,12 д. а.).

## АНОТАЦІЯ

**Сидор Г. В. Кредитне забезпечення розвитку сільського господарства. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08. – гроші, фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2014.

Дисертаційна робота присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних засад кредитного забезпечення сільського господарства та розробці науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення системи кредитного забезпечення з метою активізації банківського та небанківського фінансування в аграрний сектор економіки України.

У дисертації проведено комплексне дослідження теоретичних та практичних аспектів кредитного забезпечення сільського господарства України. Досліджено теоретичні засади сутності кредиту та особливості розвитку кредитних відносин у сільському господарстві. Ідентифіковано і систематизовано категоріальний апарат кредитного забезпечення сільського господарства. У дисертації виокремлено та обґрунтовано сутність поняття “кредитне забезпечення сільського господарства”. У роботі розроблено механізм побудови багатоджерельної моделі надання кредитів сільськогосподарським товаровиробникам.

Проаналізовано сучасний стан кредитного забезпечення сільського господарства України та сформульовано пропозиції щодо напрямів його вдосконалення. Здійснено моніторинг стану та джерел кредитування розвитку сільського господарства. Визначено сучасну практику банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Дано оцінку механізму державної підтримки кредитного забезпечення вітчизняного сільського господарства.

Обґрунтовано напрями модернізації системи кредитного забезпечення розвитку сільського господарства. Розроблено модель системи кредитної кооперації сільськогосподарського виробництва. Здійснено економіко-математичне моделювання процесу кредитування сільськогосподарського виробництва. Сформульовано рекомендації щодо імплементації моделей кредитування сільського господарства в умовах поглиблення інтеграційних економічних процесів.

**Ключові слова:** кредит, кредитне забезпечення, кредитні відносини, кредитна інфраструктура, кредитний механізм, банк, фінансово-кредитні установи, кредитна спілка, кредитний кооператив, лізинг, кредитоспроможність.

## АННОТАЦИЯ

**Сидор Г. В. Кредитное обеспечение развития сельского хозяйства. – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08. – деньги, финансы и кредит. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2014.

Диссертация посвящена обоснованию теоретико-методических основ кредитного обеспечения сельского хозяйства и разработке научно-практических рекомендаций по совершенствованию системы кредитного обеспечения с целью активизации банковского и небанковского финансирования в аграрный сектор экономики Украины.

В диссертационной работе проведено комплексное исследование теоретических и практических аспектов кредитного обеспечения сельского хозяйства Украины. Исследованы теоретические основы сущности кредита и особенности развития кредитных отношений в сельском хозяйстве. Идентифицирован и систематизирован категориальный аппарат кредитного обеспечения сельского хозяйства. Выделено и обосновано сущность понятия “кредитное обеспечение сельского хозяйства”. В работе разработан механизм построения многоисточниковой модели предоставления кредитов сельскохозяйственным товаропроизводителям.

Проанализировано современное состояние кредитного обеспечения сельского хозяйства Украины и сформулированы предложения по направлениям его совершенствования. Осуществлен мониторинг состояния и источников кредитования развития сельского хозяйства. Определена современная практика банковского кредитования сельскохозяйственных товаропроизводителей. Дана оценка механизма государственной поддержки кредитного обеспечения сельского хозяйства Украины.

Обоснованы направления модернизации системы кредитного обеспечения развития сельского хозяйства. Разработана модель системы кредитной кооперации сельскохозяйственного производства. Осуществлено экономико-математическое моделирование процесса кредитования сельскохозяйственного производства. Сформулированы рекомендации по имплементации моделей кредитования сельского хозяйства в условиях углубления интеграционных экономических процессов.

**Ключевые слова:** кредит, кредитное обеспечение, кредитные отношения, кредитная инфраструктура, кредитный механизм, банк, финансово-кредитные учреждения, кредитный союз, кредитный кооператив, лизинг, кредитоспособность.

## ANNOTATION

### **Sydor H. V. Credit support agricultural development. – Manuscript.**

The dissertation for reception of scientific degree of candidate of economic science on speciality 08.00.08. – money, finance and credit. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2014.

The dissertation is devoted to substantiation of theoretical and methodological foundations of credit support agriculture and the development of scientific and practical recommendations for improving the system of credit support to enhance the banking and non-banking finance in the agricultural sector of Ukraine.

The dissertation conducted a comprehensive study of the theoretical and practical aspects of credit support agriculture in Ukraine. The theoretical basis of the essence and characteristics of loan credit relations in agriculture. Identified and systematized categories of the credit support agriculture. Allocated and the essence term “collateral agriculture”. In this paper, the mechanism of multisource model construction loans to agricultural producers.

The current state credit support agriculture in Ukraine and formulated proposals for areas of improvement. Done monitoring of lending sources and agricultural development. Defined the modern practice of bank lending to agricultural producers. The estimate of the mechanism of state support for credit support agriculture in Ukraine.

Directions modernization of credit support for agricultural development. The model system of credit cooperatives in agricultural production. Done economic modeling process agricultural lending. Recommendations for the implementation of models of lending to agriculture in the deepening integration of economic processes.

**Key words:** credit, collateral, credit relations, credit infrastructure, credit mechanism, bank, financial institutions, credit union, credit cooperatives, leasing, credit worthiness.